

S
K
A
S

3/1997

artikkelit, kelta
vanha
kust. ajan kavainse

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehdessä julkaistaan tietoa yhdistyksen toiminnasta, artikkelit, kirja-arvosteluja sekä muita keskiajan ja uuden ajan arkeologiaan liittyviä asioita. Kirjoittajia pyydetään toimittamaan julkaistavaksi tarkoitettua aineiston seuran osoitteeseen viimeistään kolme viikkoa ennen seuraavan numeron julkaisupäivää, joka ilmoitetaan erikseen tiedotteen edellisessä numerossa. Tekstit toimitetaan disketillä, jollakin yleisellä tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitettuina. Piirroksia ja karttoja voidaan myös julkaista, mutta ei valokuvia.

Julkaisija : Suomen keskiajan arkeologian seura -
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry
PL 286
20101 Turku

Toimittaja : ~~Henrik Asplund~~ ^{Kirsi Hanneke}
(02) 333 5252 (työ) (02) 2301 834
(02) 253 5594 (koti) 040 -
asplund@utu.fi kirmaja@utu.fi

Toimituskunta : Hanneke Heikonen

:

ISSN 1455-0334

UNIPAPS

Turun yliopisto 1997

In Memoriam - Suomen kirkot?

Knut Drake

Menneisyytemme muistomerkkejä kuvaavia inventaarioteoksia on julkaistu 1600-luvulta lähtien. Vuonna 1868 ilmestyi Saksassa *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Regierungsbezirkes Koblenz* ja siitä lähtien siellä on painettu lukematon määrä pikkutarkkoja selostuksia eri kaupunkien ja maakuntien muistomerkeistä.

Saksasta saatujen impulssien mukaisesti Sigurd Curman ja Johnny Roosval aloittivat vuonna 1912 *Sveriges kyrkor* -nimisen tieteellisen inventaario-sarjan julkaisemisen. Toimittajien asettaessa täydellisyyden tavoitteekseen on seurauksena ollut, että vain kymmenisen prosenttia Ruotsin kirkkoista on tähän mennessä saatu julkisuuteen.

Suomessa yritettiin jo vuonna 1912 seurata ruotsalaisten esimerkkiä, mutta resurssien puutteen johdosta *Suomen kirkot* -sarja pääsi käyntiin vasta vuonna 1959. Tove Riskan johdolla julkaistiin vuoteen 1975 mennessä kaikki Varsinais-Suomen keskiaikaiset kirkot lukuunottamatta Turun kaupungin kirkkoja. Tämän jälkeen on ilmestynyt yksittäisiä niteitä eri puolelta Suomea, viimeksi Marja Terttu Knapaksen toimittama *Hattulan ja Tyrvännön kirkot*.

Suomen kirkot -sarjan niteisiin sisältyy mittaamattoman arvokasta tietoa keskiajan ja uudemman ajan kirkkoista ja niiden esineistöstä. Kirjat palvelevat ennen kaikkea tutkimusta, mutta myös seurakuntien jäsenet ovat saaneet käsiinsä teoksia, joista he voivat ammentaa luotettavaa kotiseututietoa. Suomen kirkot palvelee siten koko kansaa sanan varsinaisessa merkityksessä.

Ruotsissa on Riksantikvarieämbetet vastannut kirkkosarjan julkaisemisesta, ja Suomessa vuodesta 1973 lähtien Museovirasto. Riksantikvarieämbetet on nyttemmin irtisanoutunut tästä tehtävästä ja pelättävissä on, että Suomessa seurataan esimerkkiä. Valtioittemme talousarvioiden supistuessa tällaiset hankkeet joutuvat ensimmäisinä tulilinjalle.

Sveriges kyrkor tullaan jatkossa julkaisemaan seurakuntien ja yksityisten rahastojen avustusten turvin. Suomessa tilanne on toinen. Meillä ei ole rikkaita säätiöitä joiden tehtävänä olisi humanistisen tutkimuksen tukeminen ja seurakunnilla on tiukat budjetit. Tässä tilanteessa on toivottavaa että valtiovalta jatkossakin tukisi Suomen kirkot -sarjaa niin, että tämä maamme historian tutkimisen ja tunnetuksi tekemisen kannalta niin tärkeä hanke tulisi kohtuullisessa ajassa vietyä loppuun.

Kulttuurikerroksia tutkimaan

Marita Kykyri

Maamme historiallisen ajan arkeologista tutkimusta leimasi 1800-luvun lopulta aina 1960-1970 -luvulle saakka keskittyminen pääasiallisesti muuratuihin rakennusarkeologisiin kohteisiin. Näiden dokumentoinnissa oli pääpaino rakenteista tehdyillä leikkaus- ja pohjapiirroksilla, kun sen sijaan rakenteisiin liittyviin kulttuurikerroksiin kiinnitettiin niin kaivaustilanteessa kuin dokumentoinnissakin varsin vähän huomiota. Tämä johtui mm. siitä, että historiallisiksi muinaisjäännöksiksi miellettiin pitkään ennen kaikkea konkreettiset, kiinteät rakenteet, joiden rinnalla kulttuurikerrosten tarkempaa tutkimusta ei osattu pitää tärkeänä eikä aina edes tarpeellisenakaan.

Sitä myötä kun historiallisen ajan arkeologisten kohteiden kaivaustekniikka 1960- ja 1970-lukujen myötä vähitellen kehittyi, alettiin dokumentoinnissakin kiinnittää aiempaa enemmän huomiota myös kulttuurikerrokseen sekä niiden ja rakenteiden väliseen suhteeseen. Kaivaustekniikkana historiallisen ajan kaivauksilla yleistyi esihistoriallisen arkeologian puolelta lainattu ns. tasokaivaustekniikka, jonka suosio maamme historiallisen ajan kaivauskohteissa on ollut valitettavan pitkäikäinen ja syvälle juurtunut. Ns. kerroskaivaustekniikka on alkanut saada jalansijaa historiallisen ajan arkeologisessa tutkimuksessa varsinaisesti vasta 1980-luvun myötä, mutta yksinomaista historiallisten tutkimuskohteiden kaivausmenetelmää siitä ei vielä tähän päivään mennessä ole tullut.

Tasokaivausmenetelmän luonteeseen kuuluu, että kulttuurikerrokset poistetaan ns. teknisinä kerroksina noudattamatta kaivausalueen luonnollista kerrosjakoa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kunkin teknisen kerroksen yhteydessä pyritään maata koko kaivausalueelta poistamaan vertikaalisuunnassa sama cm-määrä, aloitusmaanpinnan muotoa noudattaen. Kerrosten vaihteeseen, esimerkiksi joka 30 cm:n välein, muodostuu kaivausmenetelmää noudattaen vaakasuoria tasoja, jotka sitten näkyvine maakerrokseen ja rakenteineen dokumentoidaan.

Silloin kuin kaivausalueelta paljastuu runsaasti rakenteita, on kaivaus mahdollista suorittaa tasokaivauksen omaisesti myös siten, että rakenteiden vertikaalinen ja horisontaalinen sijainti kerroksissa ohjaa kaivaustoimintaa. Dokumentoitavat tasot määräytyvät tällöin esiinkaivettujen rakenteiden ja rakenneosasten sijaintikorkeuden mukaan ja ne tasataan yleensä rakenteiden ylä- tai alapinnan korkeudelle. Yhdellä kerralla poistettavien luonnollis-

ten kerrosten lukumäärä on tämänkin menetelmän yhteydessä täysin mielivaltainen ja riippuu paljolti siitä, kuinka tiheässä rakenteita kerroksissa vertikaalisuunnassa esiintyy.

Kerroskaivaustekniikalla tarkoitetaan puolestaan menetelmää, jossa maakerrokset poistetaan yksitellen niiden luontaista laajuutta ja muotoa noudattaen päinvastaisessa järjestyksessä kun ne aikoinaan ovat paikalle kerrostuneet. Toisin kuin tasokaivausmenetelmän yhteydessä, eivät dokumentoitavat tasot kerroskaivausmenetelmää noudatettaessa muodostu välttämättä vaakasuoriksi, vaan ne voivat olla kaltevia, kuoppaisia jne. riippuen maakerrosten luontaisista pinnanmuodoista.

Tasokaivausmenetelmän ja teknisten kaivauskerrosten suosio esihistoriallisissa kaivauskohteissa, joissa erillisiä kulttuurikerroksia on usein vaikea tai jopa mahdotonta havaita ja/tai joissa maa-aines on koostumukseltaan jotakuinkin homogeenista, on ymmärrettävää ja puolusteltavissa. Sen sijaan sellaisissa (esi)historiallisen ajan kaivauskohteissa, joissa eri kulttuurikerrokset ovat toisistaan erotettavissa ja mahdollistavat kerrossuhteisiin liittyviä havaintoja, ei tätä kaivaustekniikkaa missään nimessä tulisi käyttää.

Luonnollisten, toisistaan erotettavissa olevien päällekkäisten kulttuurikerrosten väkinäinen poistaminen mielivaltaisina teknisinä kerroksina edesauttaa ainoastaan eri-ikäisten kulttuurikerrosten maamassojen sekoittumista toisiinsa, ja erottaa kulttuurikerroksissa sijaitsevat löydöt niiden alkuperäisestä kerroskontekstista eli aikahorisontista. Tällaiset toisiinsa sekoittuneiden kulttuurikerrosten muodostamat maamassat ja niistä löytyvien eri-ikäisten löytöjen muodostama sekamelska on lähdemateriaalina lähdekriittisessä mielessä mitä ongelmallisinta ja hyvin vaikeasti käsiteltävää, työstettävää ja tulkittavaa. Tästä huolimatta maamme historiallisen ajan arkeologien kaivaustoiminta tuottaa vieläkin tällaista informaatio- ja lähdearvoltaan varsin kyseenalaista materiaalia.

Historiallisen ajan kaivaustoiminnan tuottaman arkeologisen lähdeaineiston perusuonteeseen kuuluu se, että sitä voidaan edustavimmillaankin pitää ainoastaan satunnaisena otoksena menneiden aikakausien henkisen ja materiaalsen kulttuurin ilmiöistä. Tämä lähdeaineisto koostuu ihmisen toiminnan tuloksena maaperään eri aikoina ja eri tavoin joutuneesta kulttuurijätteestä, joka voidaan karkeasti jakaa kolmeen ryhmään: 1. arkeologiseen esineistöön 2. rakenteisiin ja 3. kulttuurikerroksiin. Historiallisen ajan arkeologisen lähdeaineiston tutkimus on siis yksinkertaistettuna kulttuurin eli tietyn ihmis-yhteisön tiettyssä ajassa ja paikassa tuottaman, maaperässä satunnaisesti säilyneen jättemateriaalin käsittelyä ja tämän aineiston analysointia.

Fyysiset rakenteet ja arkeologinen löydöstö sijaitsevat maaperässä jos-

sain kulttuurikerroksessa ja ne ovat täten aina sidoksissa johonkin tiettyyn kerroskontekstiin ja aikahorisonttiin. Jotta kulttuurikerrosten ja niissä esiintyvien löytöjen ja rakenteiden välinen suhde olisi mahdollista varmuudella selvittää, eli että ne olisivat sidottavissa yksiselitteisesti tiettyihin kulttuurikerroksiin, on kaivaustekniikan perustuttava alueen luonnolliseen stratigrafiaan.

Oikein suoritettua kerrosanalyysiä eli kulttuurikerrosten syntyhistorian ja luonteen sekä kerrosten keskinäisen aikasuhteen selvittämistä voi pitää avaimena koko arkeologisen lähdemateriaalin ymmärtämiselle ja se antaa parhaat edellytykset myös onnistuneelle löytö- ja rakenneanalyysille sekä kaivauksen ajoitusrungon luomiselle. Onnistunut kerrosanalyysi edellyttää puolestaan sitä, että kentällä noudatettu kaivaustekniikka on perustunut alueen luonnolliseen kerrosjakoon ja että kaivausten dokumentointi sekä löytöjen talteenotto on kentällä suoritettu systemaattisesti. Kerrosten ja rakenteiden välinen suhde on luonnollisesti selvitettävä jo kenttätöiden yhteydessä, sillä myöhemmin sen selville saaminen on, jollei täysin mahdotonta, niin ainakin hyvin työlästä.

Arkeologiselle kaivaustoiminnalle on ominaista se, että se tuhoaa aina osan sen tutkimuskohteena olevasta lähdemateriaalikokonaisuudesta. Kaikista hyvistä pyrkimyksistä huolimatta ei kaikkea maaperässä säilynyttä arkeologista lähdemateriaalia ole koskaan mahdollista havainnoida, dokumentoida tai talteenottaa kokonaisuudessaan, mikä johtuu mm. kaivausten erilaisesta luonteesta, aikataulusta, työvoiman laadusta ja määrästä, kysymyksenasettelusta, dokumentoinnin subjektiivisuudesta jne., mutta suuresti myös valitusta kaivaustekniikasta.

Kuten yllä todettiin, muodostuu arkeologinen primääri lähdemateriaali maaperässä satunnaisesti säilyneestä kulttuurijätteestä, joka parhaimmillaankin edustaa vain murto-osaa niistä inhimillisen kulttuurin henkisistä ja materiaalisista ilmiöistä, jotka aikojen kuluessa ovat eri prosessien myötä muodostuneet arkeologiseksi lähdemateriaaliksi. Se, mikä tämän lähdemateriaalikokonaisuuden arkeologiseksi informaatioarvoksi kaivausten myötä muodostuu, riippuu kenttätöiden yhteydessä tehdyistä erilaisista valinnoista. Noudatettu kaivaus- ja dokumentointimenetelmä vaikuttaa keskeisesti siihen, kuinka käyttökelpoista tämä luonteeltaan alunalkaenkin jo varsin rajallinen arkeologinen lähdeaineisto tulee tutkimusmateriaalina olemaan.

Kulttuurikerros on yksi arkeologian keskeisimmistä käsitteistä ja sillä tarkoitetaan luonnon voimien muodostamien ns. koskemattomien maakerroksien vastakohtana kerroksia, jotka ovat "syntyneet" ihmisen toiminnan

tuloksena (esimerkiksi tasoitekerros, täyttökerros) ja/tai jotka sisältävät ihmisen toiminnan seurauksena muodostunutta ja siihen liittyvää kulttuuri-jätettä (esimerkiksi palokerros, käyttökerros). Kulttuurikerroksissa esiintyvä kulttuurijäte muodostuu arkeologisesta esine- ym. siihen rinnastettavasta löytöaineistosta sekä rakennnejäännöksistä, mutta kulttuurikerros voi myös itsessään olla kerrostunutta kulttuurijätettä (esimerkiksi puulastukerros, laastikerros).

Kulttuurikerroksia tutkittaessa on ensisijaisen tärkeää pyrkiä selvittämään kunkin kerroksen synty(=muodostumis)tapa eli se sijaitseeko kulttuurikerros alkuperäisellä, primäärillä kerrostumispaikallaan, vai onko se siirretty/siirtynyt ihmisen toiminnan/luonnon voimien myötävaikutuksella uuteen, sekundääriseen sijaintipaikkaan.

Kulttuurikerrosten syntyävän ja sen taustalla olevien aktiviteettien ja prosessien selvittäminen ei aina ole mahdollista pelkästään tarkasteltavan kerroksen fyysisen koostumuksen perusteella, vaan apuna arvioinnissa on usein käytettävä myös kerroksissa esiintyvää esineistöä ja muuta löytöaineistoa. Yhtä tärkeää on myös selvittää kerroksen suhde ympärillä sijaitseviin rakenteisiin. On sanomattakin selvää, että yksittäisten kulttuurikerrosten syntyävän selvittäminen on mielekästä ja mahdollista ainoastaan sellaisten kaivausten yhteydessä, joiden kaivaustekniikka, dokumentointi ja löytöjen talteenotto on perustunut alueen luonnolliseen stratigrafiaan ja ollut systemaattista.

Kulttuurikerrosten syntyävän ja muodostumisprosessien selvittäminen on siis ainakin teoriassa mahdollista, mutta käytännössä siihen liittyy monenlaisia ongelmia. Ensinnäkin, jotta kulttuurikerrosten tarkastelussa olisi ylipäättänsä mahdollista päästä yksittäisen kerroksen tasolle, pitäisi kaivaukset, kuten yllä todettiin, suorittaa kerroskaivausmenetelmän periaatteita noudattaen. Tasokaivausmenetelmällä tutkituissa kerroksellisissa kaivauskohteissa yksittäinen fyysinen kulttuurikerros häviää helposti (kaivaustekniikan luonteesta johtuen) useammasta kerroksesta sekoittuneeseen maamassaan, jolloin erityisesti ohuiden tai volyymiltään muutoin vaatimattomien kulttuurikerrosten syntyävän ja muodostumisprosessien selvittäminen on usein käytännössä jotakuinkin mahdotonta.

Toiseksi, kulttuurikerrosten synnyn ja sen taustaprosessien selvittämistä maamme historiallisen ajan kaivauskohteissa hankaloittaa se, että tutkimuskohteet ovat yleistäen varsin pienialaisia: esimerkiksi kaupunkiarkeologiassa lähinnä koekuoppa- ja koeojamaisia. Onnettomimmissa tapauksissa tällaisista hyvin pienialaisista kaivannoista saadaan esille "ainoastaan" sarja päällekkäisiä kulttuurikerroksia, joissa ei sijaitse edes rakenteita. Mikäli kerrokset

ovat lisäksi niukkalöytöisiä tai jopa löydöttömiä, voi kerrosten syntyhistorian ja siihen liittyvien aktiviteettien ja prosessien selvittäminen ilman kaivausalueen laajennusta (jos sittenkään) olla jotakuinkin mahdotonta. Kaivausalueen iso koko ei luonnollisestikaan aina takaa sitä, että kerrosten syntyyn liittyvien taustatekijöiden selvittäminen olisi helpompaa, mutta siitä huolimatta, ettei alueelta löydetäisikään runsaasti rakenteita tai löytöjä helpottavat isommat avatut alat ainakin kulttuurikerrosten koostumuksen ja todellisen laajuuden selvittämistä, mikä voi välillisesti valottaa puolestaan kerrosten syntyhistoriaa.

Mitä suurempi kaivausalue on, sitä todennäköisemmin siltä yleensä löydetään myös kiinteitä rakenteita, jotka omalta osaltaan auttavat kulttuurikerrosten syntyttävän arvioimisessa: erityisen tärkeää on selvittää rakenteiden ja kulttuurikerrosten keskinäinen ajallinen suhde eli yhteenkuuluvuus. Rakenteisiin liittyen tulee kuitenkin muistaa, ettei kaikista kaivausalueella aikoinaan sijainneista rakenteista ole välttämättä jäänyt kulttuurikerrokseen minkäänlaisia konkreettisia arkeologisia todisteita (esimerkiksi maatonut puurakenne, poistettu kiveys), samoin kuin toisaalta maaperässä säilyneeseen rakenteeseen alunperin liittyneet kulttuurikerrokset on aikojen kuluessa voitu poistaa paikalta jopa kokonaisuudessaan. Myös löydöt voivat kulttuurikerroksissa esiintyä määrällisesti aliedustettuina. Tästä voi esimerkiksi mainita orgaanisen puu- ja nahkamateriaalin, joka säilyy hyväkuntoisena ainoastaan kosteissa maakerroksissa.

Kulttuurikerrosten muodostumiseen vaikuttavien aktiviteettien ja prosessien selvittäminen on siis monessa suhteessa vaikeaa, mutta ei välttämättä kuitenkaan mahdotonta. Vaikka kulttuurikerroksissa säilynyt arkeologinen lähdemateriaali on monessa suhteessa varsin rajallista, mahdollistaa se parhaissa tapauksissa, hyvin tutkittuna ja dokumentoituna, myös kerrosten syntyttävän selvittämisen. Onnistunut kerrosanalyysi on avain historiallisen ajan arkeologisen lähdemateriaalin ymmärtämiseen, ja se edellyttää selvästi kerroksellisissa kaivauskohteissa alueen luonnollista stratigrafiaa noudattavaa kaivaustekniikkaa. Jotta tutkittavan alueen historiasta olisi arkeologisen lähdeaineiston pohjalta muodostettavissa mahdollisimman "totuudenmukainen" kokonaiskuva, tulisi kaivausten dokumentoinnin olla kokonaisvaltaista ja kohdistua tasavertaisesti niin kulttuurikerrokseen, rakenteisiin kuin arkeologiseen löytöaineistoonkin.

Kirjallisuutta

- Andrén, Anders 1986: I städernas undre värld. Medeltiden och arkeologin. *Lund Studies in Medieval Archaeology* 1.
- Anund, Johan 1995: Stadsarkeologi på UV Uppsala. Stratigrafisk metod-historik och lägesrapport. *Meta* 95:2.
- Beronius-Jörpeland, Lena 1992: The formation of Occupation Layers as an Archaeological Source. Rescue and Research. Reflections of Society in Sweden 700-1700 A.D. *RAÄ Arkeologiska undersökningar. Skrifter* No 2.
- Bäck, Mattias & Svensson, Kenneth 1996: Single Context på Birka. *Meta* 1996:4.
- Kyhlberg, Ola 1981: Kvantitativ dateringsmetod. Ett tillämpningsförsök med stratigrafien i Birka, Svarta jordens hamnområde. *Fornvännen* 75.
- Kyhlberg, Ola 1989: Fynd-kunskap. Mot en arkeologisk helhetssyn. Arkeologin i Sverige 1986. *RAÄ* 1988:2.
- Larsson, Stefan 1993: Lunda-arkeologin i ljuset av erfarenheterna från de senaste utgrävningarna. *Meta* 93:3-4.
- Larsson, Stefan 1996: Att arbeta med stratigrafi - konsekvenser för vår syn på den medeltida staden. *Meta* 1996:4.
- Welinder, Stig 1992: Människor och artefaktmönster. *Occasional Papers in Archaeology* 5.

Kutsu syyskokoukseen

Suomen keskiajan arkeologian seuran
syyskokous pidetään Hämeen linnassa
perjantaina 21.11. kello 11.15.

Bonden Paavo Raisonin Mullissa

Mervi Suhonen & Juha-Matti Vuorinen

Raisonin Ihalan Mullin ns. "eduspellolla" Turun yliopiston arkeologian oppiaine kaivoi rautakautista/varhaiskeskiaikaista asuinpaikkaa vuosina 1994 - 1997. Työ tehtiin Raisonin kaupungin rahoituksella ja kaivausjohtajana oli HuK Taina Pietikäinen. Kaivauspaikka on entisellä Ihalan kylätontilla. Ison-jaon kartassa vuodelta 1725 kaivauspaikka sijoittuu Siirin talon tonttimaalle. Nykyisin samainen Siirin talo sijaitsee peltoaukean toisella puolella ja sen vieressä on Siirin viikinkiaikainen polttokenttäkalmisto, jonka Turun yliopisto tutki 1980-luvun lopulla. Läheisellä mäellä on Ihalan (Konsan) koulun ruumiskalmisto 1100-luvulta. Samassa muinaisjäännöskompleksissa sijaitsee Linnasmäki-niminen mäki, jonka rinteiltä on viitteitä polttokalmistosta. Lisäksi Siiri 2:ksi nimetystä kohteesta on koekuopituksessa todettu merkkejä rautakautisesta kalmistosta ja/tai asuinpaikasta. Siirin talon Kirkkomäkinimisestä pellosta löydettiin jo vuonna 1752 hopea-aarre, jonka nuorimmat rahat ajoittuvat 1050-luvulle.

Rannansiirtymiskronologian perusteella paikalla on voitu asua aikaisintaan 800-luvulla. Vielä 1200-luvulla nykyinen Raisonijoki oli kapea merenlahti ja joen suu oli Huhkonkosken tienoilla. Viikinki- ja ristiretkiajan taitteessa veden pinta oli n. 4,5 m nykyistä korkeammalla ja ranta oli kaivauspaikan itäreunasta noin 60 m:n päässä, pari metriä alempana. Asuinpaikka (ja myöhempi Ihalan kylä) sijaitsi siis rantatörmällä.

Varsinainen rautakauden lopun / varhaisen keskiajan löytöalue (kulttuurikerros?) oli kooltaan noin 386 m² (vuoden 1996 kaivausalue) ja loput kaivausalueesta käsitti erilaisia historiallisten rakennusten jäänteitä. Viimeksi mainituista merkittävimmät ovat Siirin talon perustukset 1700-/1800-luvulta. Talo siirtyi nykyiselle paikalleen joskus viime vuosisadalla, joka tapauksessa ennen vuotta 1897. Sittenmin alue oli viljelyskäytössä 1980-luvun loppuun asti.

Meillä on tällä hetkellä tiedot yhteensä yhdestätoista ¹⁴C-ajoituksesta. Näistä 9 on otettu viidestä eri puurakenteesta vuonna 1995. Nämä ajoitukset osuvat kaikki 1000-luvun alun ja 1280-luvun välille. Yksi vuonna 1994 ajoitettu viljanjyvä ajoittuu selkeästi varhaisemmaksi, 900-luvulle (cal AD). Löydöt varsinaisista löytökerroksista ovat rautakauden lopusta. Keskiaikaaiset ja myöhemmät löydöt tuntuisivat tulevan lähinnä peltokerroksesta. Löydetty rahat ajoittuvat 1600-luvun puolivälistä 1800-luvun alkuun.

Vuoteen 1996 mennessä varsinaisesta rautakautisesta/varhaiskeski-aikaisesta löytökerroksesta löytöjä oli tullut kaikkiaan vajaa 380 kg. Näistä yli puolet on palanut savea eri muodoissaan. Muita suuria löytöryhmiä ovat savikiekon palaset ja palamaton luu. Ehkä erikoisin löytö on rakennuksen nurkan alta, ojan päästä löytynyt vatimainen, runsaat 16 kg painava raaka-aineharkko (ns. "Mullivati"), joka sisältää 86 % kuparia.

Mullin rakennuksista ja muista rakenteista

Kaivausten tuloksena alueelta tunnetaan neljä tai viisi erillistä rakenne- ja löytökompleksia, joista melkein kaikki tulivat esiin jo vuosien 1994 ja 1995 kaivauksissa. Voitaisiin ehkä puhua ainakin neljästä erillisestä rakennuksesta? Kuluneen kesän kaivauksissa alueen itälaidassa varmistui yhden n. 7 m x 5 m kokoisen rakennuksen olemassaolo.

Kaivausalueen etelälaidalla sijaitsi rakennus, joka havaittiin jo vuonna 1994 hirsiseinien, paalurakenteiden ja savilattiatasojen ansiosta. Tilan - ehkä huone isommassa rakennuksessa - mitat ovat 5,6 m x 5 m. Siinä oli hirsiseinät, lattia savesta ja tulisija nurkassa.

Talolla on historiansa: savilattioiden perusteella se on aluksi ollut noin metrin kapeampi. Sitten rakennusta on levennetty ja jossain vaiheessa myös jatkettu. Rakennuksessa oli tässä vaiheessa jonkinlainen lautalattiallinen porstua. Lopulta huoneen tulisija peitettiin savilattialla ja huoneesta todennäköisesti puuttui lämmitys. Savettu uuni on ehkä ollut samankaltainen kuin mm. Lundissa 1000-luvun lopussa käytössä ollut uuni (Roslund 1986); ainakin uunin mitat, rakenteet ja sijainti ovat samoja.

Savilattiahuoneen lounaisnurkassa sijaitsi kaksi salvosta rinnakkain. Eteläisempi salvos oli laakean nurkkakiven päällä. Sen sijaan huoneen pohjoisseinän nurkat olivat patsasrakenteiset. Tällainen rakenne, jossa hirren toisessa päässä on nurkkasalvos ja toisessa patsas, löytyy ainakin keskiajan Riista sekä myöhemmin esimerkiksi vatjalaisista riivistä vielä 1940-luvulla. Alimpien hirsien alla länsi- ja eteläseinässä oli rivi nyrkinkokoisia kiviä. Seinähirsien paksuus vaihteli löydettyäessä 10 - 25 cm:n välillä. Suurin osa niistä oli maatuneita, osa myös hiiltyneitä.

Rakennuksen länsiseinällä oli jonkinlainen ulkopuolinen "multapenkki". Rakenne oli eräänlainen laatikko: seinän alimman hirren ja siitä n. 25 - 30 cm:n päässä kulkevan samansuuntaisen hirren/laudan välissä oli leveä lauta, joka oli peitetty tiukkaan pakatulla savella. Rakenteen tarkoitus tuntuisi olevan ehkä paremminkin seinän pitäminen kuivana kuin varsinaisen eristäminen.

Läntisen seinän räystäään alla kulki ainakin 15 m pitkä oja, joka oli peitetty puujätteellä, oksilla ym. Ojan toisella puolella sijaitti toinen hirsirakenus. Ojasta löytyi mm. runsaasti savikiekon paloja ja se oli eräänlainen "salaoja". Tällaisia puisia salaojia tunnetaan kansatieteellisistä vastaineista. Kaivauksissa todettiin myös muita ojia, joista joidenkin reunoja oli savimaassa tuettu puilla.

Kaivausalueella tavattiin runsaasti erikokoisia paalunsijoja, joita ei vielä ole tarkemmin analysoitu. Osa niistä on kuitenkin sen kokoisia, että ne vallan hyvin ovat saattaneet kannattaa kattoa. Osa puolestaan vaikuttaa aidanseipäiden ym. jäljiltä.

Stratigrafinen yksikkökaivaus

Mullin kaivaukset aloitettiin vuonna 1994 teknisenä tasokaivauksena. Koska ensimmäisen kaivauskesän kuluessa oli osoittautunut, että paikalla on säilynyt kiinnostavia rakenteita, siirryttiin seuraavalla kenttätöyökaudella työskentelemään stratigrafisen kaivaustavan mukaisesti. Kahden seuraavan vuoden kuluessa Mullin työryhmä kehitti kaivausmenetelmän sovellusta edelleen. Koska kaivausalueesta oli vuonna 1994 ehditty kaivaa pohjaan saakka vain pieni osa, lähes kaikki Mullin asuinpaikalla säilyneet rikkoutumattomat rakenteet ja sekoittumattomat kerrokset on dokumentoitu stratigrafisina yksikköinä.

Termiä stratigrafinen (sm. "kerrosjärjestyksellinen") kaivaustapa näkee käytettävän yleisnimityksenä useille erilaisille kaivauskäytännöille, joille on yhteistä, että muinaisjäännöksen erilaisten kerrostumien väliset sijaintisuhteet tulkitaan kohteen kehityshistorian relatiivisen kronologian kuvaksi. Kaivaustavan Mullissa käytettyä sovellusta olemme itse kutsuneet yksikkökaivaukseksi.

Kenttädokumentaatiossa lähtökohtanamme oli, että jokainen ympäristöstään jollakin kriteerillä erottuva maa-aines tai rakenteellinen yksityiskohta on tulkinnan kannalta potentiaalisesti relevantti yksikkö, joka tulee merkitä karttaan ja josta täytetään havaintolomake. Näin ollen dokumentoitujen yksiköiden määrä kohosi varsin suureksi: yhteensä Mullin asuinpaikalla oli n. 2700 kentällä havaittua yksikköä. Yksiköiden koko vaihteli vajaan sentin paksuisista silttilaikuista useiden neliömetrien laajuisiin savipatjoihin ja nelimetrisiin puujäänteisiin.

Kaivausalueelle ei jätetty seisovia profiileita eikä kumuloituviakaan profiileja piirretty. Profiilikaistat pikemminkin vaikeuttavat kuin helpottavat yksiköiden ja erityisesti rakenteellisten kokonaisuuksien hahmottamista.

Vaikka kulttuurikerros ei Mullissa suinkaan ollut yhtenäinen koko asuinpaikalla, ei mielestämme vielä kaivausvaiheessa voida myöskään päätellä, mitkä paikat kaivausalueella ovat koko kohteen stratigrafisen tulkinnan - esimerkiksi eri toimintafaasien erottamisen - kannalta muita informatiivisempia. Kaivamalla rakenteet "puoliksi" sitä paitsi tarpeettomasti rikotaan muinaisjäännöksen kiinnostavimpiin kuuluvien osien stratigrafiaa. Mullin kaltaisessa kohteessa on vaikea kenttätyövaiheessa edes määritellä, mitkä yksiköt kuuluvat samaan rakenteeseen, joten kentällä on tarkoituksenmukaista säilyttää yksiköt kokonaisina myös horisontaalisuunnassa. Tarvittavat profiilikuvat voidaan piirtää halutuista kohdista jälkikäteen kaivauskarttojen ja vaaituslukujen perusteella.

Stratigrafiahavainnot merkittiin kunkin yksikön kohdalla erikseen dokumentaatiolomakkeeseen. Yksiköiden ja rakenteellisten kokonaisuuksien keskinäisen stratigrafian tulkinta jätettiin kokonaisuudessaan jälkityövaiheeseen eikä Harrisin matriisista siis laadittu kenttäversiota. Matriisi ei ole geometrinen malli, jonka rakentaminen automaattisesti tuottaisi oikean kuvan muinaisjäännöksen kerrosrakenteesta. Sisällöllisesti järkevän Harrisin matriisin laatiminen edellyttää muinaisjäännöksen syntykronologian pitkälle vietyä tulkintaa, joka on mahdollinen vasta kun kaikki kenttähavainnot ovat koossa.

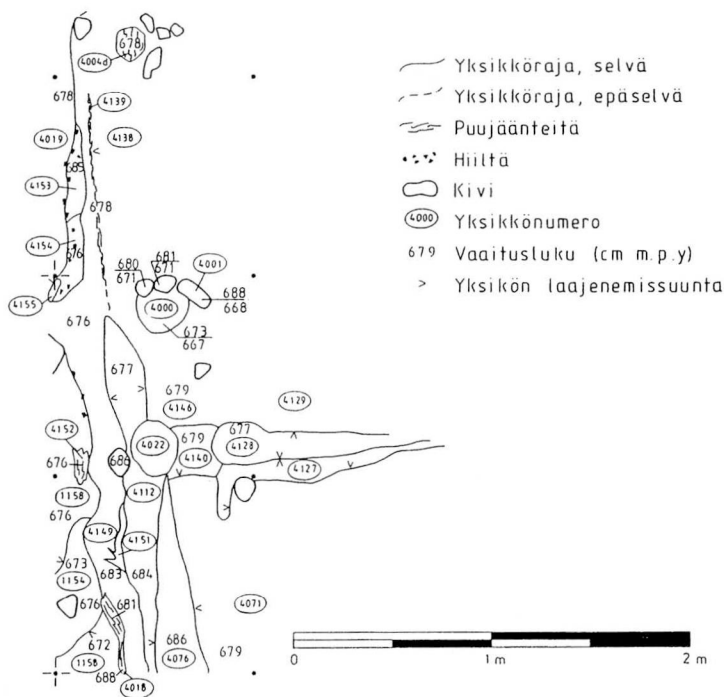
Formaatioprosessit edelleen piilossa

Mullin kaltaisessa maaseutukohteessa, missä koko asutushistoria on pakkautuneena monimutkaiseksi mutta suhteellisen ohueksi kerroskompleksiksi (joka myös kulttuurikerroksen nimellä tunnetaan; Mullissa max 80 cm), löytöjen ja näytteiden ottaminen talteen yksiköittäin - ei ruuduittain - takaa havaintojen maksimaalisen tarkkuuden. Yksikkökaivauksena tutkitun muinaisjäännöksen olemus siirtyy dokumentteihin mahdollisimman "luonnollisessa", so. maassa säilynyttä informaatiota mahdollisimman manipulointomana edustavassa muodossa. On itsestään selvää, että kaikki yksikkökaivauksessa dokumentoidut detaljit eivät ole stratigrafisen tulkinnan kannalta relevantteja. Formaatioprosessien pohtimisessa pienetkin havainnot voivat sen sijaan olla arvaamattoman arvokkaita.

Muodostumisprosessien tulkintaperiaatteisiin, joita koskevia kannanottoja tässäkin lehdessä on kaivattu, eivät kenttädokumentaation taso tai formaatti luonnollisestikaan vaikuta. Erilaisia kaivaustapoja noudattaen tutkittujen kohteiden lähdearvo saattaa formaatioprosessikeskustelussa olla hyvinkin erilainen, mutta itse kulttuurikerros-käsitettä ei kerrosten dokumen-

tointimenetelmää vaihtamalla päästä lähestymään. Yksikkökaivauksessa eri tavoin muodostuneiden kerrostumien - eri-ikäisten muinaisten ja resanttien tapahtumien jälkien - erottelu on toisistaan on arkipäivää, mutta kerroskompleksin muodostumisen sisällöllinen selitys jää edelleen piiloon yksittäisten yksiköiden ja yksikköryvästen sisään.

Maa- ja puunäytteitä kertyy yksikkökaivausmenetelmässä helposti huikeita määriä ja kun jokainen näyte edustaa vain yhtä yksikköä, on näytteinä talteen saatavan potentiaalisen informaation määrä valtava. Analyysien kannalta mielekkäiden näytesarjojen valinta ja järkevien kysymyksenasettelujen suunnittelu ovat kuitenkin kysymyksiä, joihin kaivataan tuoreita ideoita ennen kuin suuria maamassoja kannattaa alkaa varastoihin lastata. Kulttuurikerroksesta on mahdollista ottaa vaikka "täydellinen" sarja näytteitä, mutta millaiset analyysit tuovat formaatioprosessiproblematiikkaan oleellista uutta?

Raisio, Ihala, Mullin eduspelto 1996, Ote kartasta 131.

Kaupunkilaistyövälinein Bonden Paavon pihassa

Yksikkökaivausmenetelmä soveltuu mielestämme peltoasuinpaikan tutkimiseen siinä missä kaupunkikaivauksellekin. Kohteiden välinen ero on kvantitatiivinen, ei kvalitatiivinen, ja samoilla keinoilla voidaan maassa seurata yhtä hyvin Bonden Paavon kuin Suutari Nilsinkin elämänvaiheita. Maaseutukohteessa vaikeuskerrointa lisää huomattavasti maayksiköiden pieni koko ja erityisesti niiden ohuus. Tämän vuoksi kokonaisuuksien hahmottaminen on mahdollista vain, jos kerralla voidaan avata riittävän laaja alue. Koekuoppien tai muutaman neliömetrin laajuisten koekaivausalueiden profiileissa näkyvien kerrosten tunnistaminen muissa tutkittavalle alueelle kaivetuissa rei'issä voi maaseutukohteessa olla vaikeaa tai mahdotonta. Kaupunkikohhteessa (esimerkiksi Porvoossa) yksikköjärjestelmä on sitä vastoin osoittautunut toimivaksi myös pelkkien profiilien dokumentoinnissa.

Stratigrafisen kaivaustavan mukainen eteneminen on hidasta, koska sekä piirtäminen että kirjallinen dokumentointi vievät aikaa ja vaativat arkeologisen koulutuksen saanutta työvoimaa. Lisäksi kaivajat tarvitsevat kokemusmme mukaan runsaasti opastusta, jotta esimerkiksi löydöt saadaan liitettyä tarkasti oikeaan kontekstiinsa. Vaikka työaika ja raha ovat kaivauksia suunniteltaessa usein synonyymejä, on stratigrafinen kaivaus vakavasti harkittava vaihtoehto tekniselle tasokaivaukselle myös pelastuskaivauksilla. Kohteen stratigrafia ja artefaktien luonnolliset löytökontekstit ovat perusinformaatiota, jota tuskin vapaaehtoisesti halutaan enää menettää.

Mullin kaivauksella saatujen kokemusten valossa on selvää, että yksikkökaivauskäytännössämme on vielä rationalisoinnin ja jatkokehittelyn varaa. Mullin tutkimusten kanssa metodisesti vertailukelpoisia projekteja on kotimaassa toistaiseksi niukasti. Olemmeko kulttuurikerrosdokumentoinnissa uuden aikakauden kynnyksellä vai jääkö Mullin metodinen kokeilu kuriositeetiksi suomalaisessa asuinpaikkatutkimuksessa?

Lähteitä

- Asplund, Henrik 1997, Mikä on kulttuurikerros? - SKAS 2/1997, s. 1.
Roslund, Mats 1986, Hemmets härd. Ugnar från äldre medeltid i Lund. - *Populär Arkeologi* 4:3, s. 14 - 18.
Wahl, Hannu-Matti 1997, Bonden Paavo som kulturlagerproducent. - SKAS 1/1997, s. 6 - 12.
-

Torppa historiallisen arkeologian aineistona

Hannu-Matti Wahl

Kesäkuun lopulla 1997 inventoitiin Sysmän Nuoramoisten kylän alue. Tässä yhteydessä tehtiin myös osassa kylän aluetta koekuopitus. Nykyinen Nuoramoisten kylän alue on varsin laaja käsittäen Nuoramoisten, Ravioskorven, Lahdenpohjan ja Onkiniemen alueet eli noin 1/4 koko Sysmän kunnan pinta-alasta. Inventoinnin yhteydessä huomio kiinnittyi historiallisen ajan jäänteisiin Nuoramoisjärven itäpuolisella alueella. Ne olivat lähinnä 1700-luvun ja 1800-luvun alkupuolen torppien ja riihien jäänteitä.

Alueen laajuuden takia inventoinnin yhteydessä tehty koekuopitus keskittyi Nuoramoisjärven itärannan alueelle eli varsinaisen Nuoramoisten kylän alueelle yhdeksään eri kohteeseen, joista osa edusti historiallista aikaa. Tältä Nuoramoisten järven itärannan runsaat 2 km pitkältä ja noin 1 km levyiseltä kaistalta, jota rajaa pohjoisessa Tainionvirta (Maatiaisjoki) ja etelässä Koskuenoja, tunnetaan myöhäisesihistoriallisia jäänteitä. Siellä on uhrikiviä, matalia nurmeltuneita hautaröykkiöitä, ajaltaan epämääräisiä röykkiöitä ja viljelykseen liittyviä raivausröykkiöitä.

Nuoramoisten alueesta on maininta ensimmäisen kerran vuodelta 1405, jolloin eräs sen asukas (Hans Nuoramois) mainitaan. Tämän jälkeen Nuoramoisten kylä mainitaan mm. 1480-luvulla käräjäpaikkana. Ilmeisesti Nuoramoisista oli muodostunut kylä viimeistään 1400-luvun alkupuolella, mahdollisesti jo aikaisemmin. 1430-luvulta lähtien Nuoramoisten kylän ja naapurikylien (Otamo, Kalho) välille mainitaan syntyneen määritellyt rajat. 1400-luvun jälkeen mainitaan mm. eräs Nuoramoisten alueen taloista (Olkkola, myöhemmin Vanha Olkkola) vuonna 1515 eräässä Sysmään liittyvässä asiakirjassa.

Vuonna 1539 maakirjan mukaan Nuoramoisten kylä kuului Suur-Sysmän Nuoramoisten neljännes-kuntaan; alueella oli tällöin 10 pienempää kylää ja näissä 66 taloa. 1600-luvun alussa kylien määrä on kasvanut, ollen 14 ja talojen määrä 76. 1500-luvulla Nuoramoisten alueelta ei mainita yhtään torppaa.

Ensimmäiset torpat Nuoramoisten alueella mainitaan vuonna 1624, jolloin niitä oli kaksi kappaletta. Torppien määrä vaikuttaa koko 1600-luvun pysyneen samana; vuonna 1694 niitä oli edelleen kaksi. 1700-luvun alkupuoliskolta lähtien Nuoramoisten alue laajeni ja sinne syntyi 1730-40 -luvuilla muutama ratsutila (Olkkola/Älkola, Jaakola, Nordenlund). Alueen torppien

määrä kasvoi 1700-luvun alkupuoliskolla ja vuonna 1771 niitä oli 26, vuonna 1820 90 kappaletta ja 30 vuotta myöhemmin 83 torppaa.

Vanhat kartat apuna

Inventoinnin yhteydessä, erityisesti historiallisten jäänteiden löytämiseksi ja paikallistamiseksi, käytettiin vanhempaa kartta-aineistoa. Nuoramoisten alueelta on ensimmäinen kartta vuodelta 1729 (Adam Giöcker), jota on täydennetty vuonna 1745 (F.J. Fonseen). Isojakoa varten tehty kartta on vuodelta 1837 (J. Lindberg) ja vuodelta 1855 on maantiekartta Savon tieltä lähtevästä Nuoramoisten kylän kautta kohti Kalkkisia kulkevasta tiestä. Osa Nuoramoisten alueen rakennuksista ja torpista, samoin kuin alueen tiestö, on merkitty Kuninkaan kartastoon. Nordenlundin alueelta on myös vuodelta 1900 oleva peltokartta.

Alueen halki etelä-pohjoissuunnassa kulkeva vanha maantie, Kalkkisten tie, on merkitty vuoden 1837 isojakokartaan ja vuoden 1855 karttaan. Tie oli käytössä 1960-luvulle saakka, jolloin uusi tie valmistui. Vanha tie on pääosin jäljellä ja käyttökelpoinen. Vuosien 1837 ja 1855 karttaan on tienvarrella olevat torpat merkitty. Erona näiden kahden kartan välillä on se, että osa torpista, jotka ovat mukana isojakokartassa, eivät ole enää merkittynä 18 vuotta myöhemmin tehdyssä kartassa. Vuoden 1729 (1745) karttaan on myös merkitty polku (käräytie ?), joka kulkee osin myöhemmin kartoihin merkityn maantien uraa pitkin.

Historiallisen ajan jäännöksiä

Rakennusten jäännöksiä (pääosin torppien jäännöksiä) oli näkyvissä mm. Nordenlundin, Tikan ja Uuden Olkkolan tilojen alueella Nuoramoisjärven itärannalla. Osa näistä torpista on merkitty vuoden 1729 karttaan. Rakennusjäännökset tai rakennusten pohjat näkyivät joko matalina kohoumina peltoalueilla tai nurmettuneina kivijalkoina ja uuniraunioina haka- ja laidunmailla. Inventoinnin, koekaivauksen ja peltopoiminnan yhteydessä löytyi osasta näistä jäänteistä jonkin verran punasavikeramiikkaa ja muutamia kappaleita nuoremman rautakauden keramiikkaa, palanutta savea, liitupiipun varsia ja kuonamaista ainetta sekä jonkin verran hiiltä ja nokea.

Nordenlund kartanosta noin 200 m pohjoiseen ja Tikan talosta noin 50 m etelään olevalla pellolla näkyi kaksi matalaa neliön muotoista kohoumaa. Samalla paikalla on vuoden 1729 karttaan merkitty kaksi torppaa, jotka sijaitsivat maantien (nyk. Nordenlundintie) länsipuolella. Pellosta länteen

olevalla hakamaalla (Nordenlundin vanha hevoshaka) oli jäännöksiä mm. palaneesta riihestä, josta näkyi nurmettunut uuniraunio. Koekuopituksen yhteydessä löytyi jälkiä palaneesta salvosnurkasta ja seinälinjat uuniraunion lähistöltä. Alueella on myös useita epämääräisiä röykkiöitä sekä uhrikivi.

Nordenlundin kartanosta puolisen kilometriä etelä-lounaaseen on Koskuenojan alue, jonka eräässä pellossa näkyi matala suorakulmainen kohouma. Koska pelto oli viljelty, alue pintapoimittiin. Kohouman alalta ja sen välittömästä läheisyydestä löytyi punasavikeramiikkaa, kuonaa, liitupiipun varsi sekä keramiikkaa, joka muistuttaa nuoremman rautakauden keramiikkaa. Tämä paikka sijaitsee noin 150 - 200 metriä Koskuenmäestä, josta tunnetaan aikaisemmin kaksi uhrikiveä ja hautaröykkiö. Mäellä on useita matalia nurmettuneita kumpuja, joista osa voi olla hautakumpuja.

Nuoramoisjärvestä noin kilometrin itään sijaitsevan Laitiomäen länsirinteestä, välittömästi vanhan maantien (nyk. Kivisenojan tie) länsipuolelta, löytyi laidunmaasta nurmettunut noin 9 x 11 m suuri luonnonkivistä tehty rakennuksenpohja. Rakennuksen huonejako oli havaittavissa ja rakennuksen kaakkoiskulmassa oli uuniraunio. Vuoden 1837 kartassa paikalle oli merkitty (Uuden) Olkkolan torppa; vuoden 1855 kartassa sitä ei ollut merkitty. Koekuopituksen yhteydessä havaittiin turpeen alla oleva palokerroksen peittämä kivetty lattia. Uuniraunion viereen ja rakennusten ulko-ovien kohdalle tehdyistä koekuopista tuli kuonaa, palanutta savea, rautaesineitä (mm. tulusrauta) sekä muutama palanen punasavikeramiikkaa (mm. kolmijalkaastian kahvan nuppi). Tästä rakennusjäännöksestä noin 40-50 m pohjoiseen oli havaittavissa aittojen tai muiden uunittomien talousrakennusten jäännöksiä. Alueella on myös muutama ajaltaan epämääräinen röykkiö. Mäellä on myös kasvistoa, kuten kaitaängelmää, pölkkyyruohoa ja tervakukkaa, joka saattaisi viitata vanhempaankin asutukseen tällä paikalla.

Uuden-Olkkolan alueella, tilan päärakennuksesta noin 100-150 metriä lounaaseen olevalla ns. Humalapellon alueella, tutkittiin kahden torpan jäännöksiä. Toinen oli 1700-luvulta ja sen lähistöltä löytyi ruotsalaisia 1710- ja 1720-luvuilta olevia kuparikolikoita. Toisen torpan jäännös oli ilmeisesti 1800-luvun jälkipuoliskolta, koska sieltä löytyi esineistöä tältä ajalta.

Torppa historiallisen ajan muinaisjäännöksenä

Torppia on ollut 1700- ja 1800-luvulla Nuoramoisten alueella useita kymmeniä. Koko Suur-Sysmän alueella oli vuonna 1755 torppia 347 kappaletta ja 50 vuotta myöhemmin niitä oli jo yli tuhat kappaletta. Täten se on historiallisen ajan rakennuksista lukumääräisesti suurin. Nuoramoisten alueellakin

torppien jäännökset edustavat lukumääräisesti suurinta historiallisen ajan arkeologian rakennusjäännösryhmää.

Torppien jättämä aineisto on kuitenkin historiallisen arkeologian aineistossa edustettuna varsin vaatimattomasti. Torpista (ja niiden asukkaista) tiedetään yleensä vähän. Torpat ja tieto niistä on myös viimeisten vuosikymmenien aikana nopeasti kadonnut maaseudulta. Vanhempia torppia tai torppien paikkoja ei ole laajemmin tutkittu arkeologisesti, eikä niissä tapahtuneita muutoksia tunneta. Mikä oli esimerkiksi torppien talouksien koostumus ja kulutusmalli eri aikoina? Mitä muutoksia tapahtui torpissa 1600-luvulta 1800-luvulle ja miten nämä muutokset heijastuvat arkeologisessa aineistossa?

Nuoramoisista torppien jäänteistä tuli esiin mm. punasavikeramiikkaa ja liitupiipun varsia. Miten tämä aineisto voidaan erottaa varsinaisten talollisten taloihinsa jättämästä aineistosta? Ehkä vastaisuudessa olisi aiheellista kiinnittää enemmän huomiota eriaikaisiin torppiin ja niiden antamaan arkeologiseen aineistoon käsiteltäessä muutoksia maaseudulla 1600-1800 -luvuilla. Tämä aineisto täydentäisi kuvaamme historiallisen ajan maaseudusta ja sen muutosprosesseista.

Lähteet

Kansallisarkisto

Senaatin talousosaston AD-aktiluettelo 1137/18 ad 1857.

Karta öfver vägen som från Allmänna Landsvägen vid Nuoramois gästgifveri leder till Nuoramois ...

Maanmittauslaitoksen arkisto

C 11 7/1 Charta öfver Nuoramois Byes Bohl åkrar uti Sysmä socken ... af F.J. Fonseen år 1745.

C 11 7/43 Karta öfver En del af Nuoramois bys ägor i Sysmä Sockn... år 1837 af J. Lindberg.

Nordenlundin kartano

Karta öfver åkrarna på Nordenlund i Sysmä socken af St Michels län. Uppgjord p.g.a mätningarna af inspektorerna J.O Pekkala och August Saarikkoa år 1900. 1:4000.

Peruskarttalehdet

3121 04 Ravioskorpi

3121 05 Nuoramoinen

Kirjallisuutta

- Hausen, Reinh. 1881-1883. *Bidrag till Finland historia* I. Helsingfors.
- Hausen, Reinh. 1915-1933. *Finlands medeltidsurkunder* II - III, VII. Helsingfors.
- Juvelius, E.W. 1927. *Sysmän pitäjän Historia I - II*. Aika 1800-luvun puoli-väliin asti. Lahti.
- Kuninkaan kartasto 1776 - 1805. Konungen kartverk från Finland. Julk. Timo Alanen & Saulo Kepsu. *SKS toimituksia* 505. 1989.
- Talve, I. 1980. Suomen Kansankulttuuri. *SKS toimituksia* 355. 2. painos. Mikeli.
- Ticcander, M. 1792. *Afhandling Geographisk och Historisk, om Sysmä socken, I Kymmenegårds län, och Savolax öfredels härad*. Åbo.
- Wahl, H.-M. 1996. Myöhäiseshistoriallinen Sysmä - keskuspaikka Päijät-Hämeessä 1000-1100-luvuilla? *Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja* 1996.
- Welinder, S. 1992. Människor och landskap. *Aun* 15. Societas Archaeologica Upsaliensis.
- Welinder, S. och Johnsen, B. 1997. Torpen väntar på sin arkeologiska historia. *Populär arkeologi* Nr 2/1997.
- Vuorela, I. 1979. Sysmän pitäjän asutushistorian tulkinta siitepölyanalyysin perusteella. *Lahden museo- ja taidelautakunta. Tutkimuksia* XV 1979.
-

*Suomen keskiajan arkeologian seura -
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry.*

HISTORIALLISTEN AJAN ARKEOLOGIA TÄNÄÄN

Seminaari Hämeen linnassa perjantaina 21.11.1997

09.00	Ilmoittautuminen
10.00	Seminaarin avaus
10.15	Marianna Niukkanen & Liisa Seppänen Siuntion Suitian kartanon kaivaukset
10.45	Minna Sartes Aboa Vetuksen tutkimukset 1994-
11.15	Ruokailu / Suomen keskiajan arkeologian seuran syyskokous
12.45	Kari Uotila Naantalın kirkon tutkimukset 1996-97
13.15	Ville Laakso Autioituneen ortodoksiasutuksen jäljillä Uukuniemellä
13.45	Marja Sipilä Lapinjärven Långbromossenin keskiaikainen suositla
14.15	Kahvi
14.45	Kesän 1997 kenttätöyt / Tiedonantoja kaivausten tuloksista
15.30	Päätöskeskustelu

Seminaari on avoin kaikille kiinnostuneille. Seminaarin hintaan 120 mk / 100 mk opiskelijoille sisältyy lounas ja kahvi sekä seminaariesitelmien lyhennelmät. Maksu suoritetaan seminaaripäivänä Hämeenlinnassa. Osanottajia pyydetään ilmoittautumaan 14.11. mennessä osoitteella Suomen keskiajan arkeologian seura, PL 286, 20101 Turku, faxilla 02-262 0444 tai puhelimitse 02-235 2555 (arkisin 9-12). Turusta järjestetään yhteiskuljetus (meno-paluu 100 mk) linja-autoaseman laiturilta 16 kello 7.30. Yhteiskuljetukseen ilmoittaudutaan kuten seminaariin.

Medieval Europe 1997

Minna Sartes

Syksyiseen Bruggen kaupunkiin Belgiaan saapui lokakuun 1.-4. päiviksi 650 keskiajan arkeologia osallistuakseen Medieval Europe 1997 -konferenssiin. Konferenssi oli jaoteltu teemoittain yhteentoista istuntoon: Urbanism, Death and Burial, Exchange and Trade, Religion and Belief, Art and Symbolism, Rural Settlement, Material Culture, Travel Technology and Organization, Environment and Subsistence, Method and Theory ja Military Studies.

Jokainen istunto oli jaettu edelleen "alateemoihin", joiden mukaisessa järjestyksessä esitelmöitsijät esittivät kukin puolen tunnin esitelmänsä. Kaikki istunnot olivat käynnissä päällekkäin; mikäli ne olisi pidetty peräkkäin, olisi konferenssista tullut kuuden viikon mittainen. Konferenssipäivät alkoivat klo 8.30 ja esitelmät päättyivät pääsääntöisesti klo 18.00, jonka jälkeen useana iltana oli vielä vapaamuotoisempaa ohjelmaa.

Esitelmien alkamis- ja päättymisajankohdista pidettiin tiukasti kiinni, mikä teki mahdolliseksi istuntojen välillä "sukkuloinnin". Konferenssiohjelmasta oli painettu 56-sivuinen vihkonen, jonka avulla kunkin osallistujan oli helppo räätälöidä itselleen mieleinen paketti. Oman ohjelman suunnittelua auttoi ohjelman loppuun painettu lukujärjestyspohja, johon oli kätevää suunnitella oma päiväohjelma. Joidenkin istutopaikkojen välillä oli matkaa sen verran, että konferenssin loppukeskustelussa tilaisuus nimettiin uudelleen Medieval Olympic -konferenssiksi. Etäisyydet olivat tosin vain muutaman minuutin kävelymatkoja. Ohjelma oli kuitenkin niin monipuolinen ja esitelmät niin mielenkiintoisia, että jokainen tietysti halusi kuulla jokaisen esitelmän aivan alusta loppuun, ja niin ollen huoli siitä, ehtiikö paikalle ajoissa oli ymmärrettävää. Itsekin etenin kahden esitelmäpaikan väliä viimeisenä konferenssipäivänä kevyttä ravia. Rauhallisesti kävellessä matka olisi kestänyt viisi minuuttia, mutta kun edellinen esitelmä olikin kestänyt 28 minuuttia, niin seuraavan alkuun oli enää kaksi minuuttia!

Kaiken kaikkiaan järjestelyt toimivat joka suhteessa erinomaisesti ja ansaitsevat pelkkää kiitosta. Mielenkiintoisena yksityiskohtana voisi mainita viimeisen konferenssipäivän lounaan, johon kuului kupillinen lihalientä, neljä minikokoista viineriä (kaksi sarven mallista suklaakuorrutettua, yksi litteä vaniljatäytteinen, ja yksi pullea neliskulmainen, jossa oli sisällä vaniljakastiketta ja päällä tomusokeria) sekä palan painikkeena punaviiniä. Muina päivänä oli erilaisten keittojen seurana ollut voileipiä, jotka olivat

enemmän ainakin pohjoismaiseen makuun.

Istuntojen sisältö oli varsin kattava, ja antoi hyvän kuvan siitä, millaisten kysymysten parissa keskiajan arkeologit Euroopassa työskentelevät. Kaikki istunnot alkoivat keynote-luennolla, jossa kunkin alan asiantuntija loi katsauksen etukäteen lukemiinsa esitelmiin. Loppukeskustelussa esitettiin toivomus, että seuraavalla kerralla olisi mahdollisuus kuulla ensin kaikki keynote-luennot, jotta myös ne antaisivat osallistujille eväitä päättää, mitä istuntoja haluaa kuunnella.

Seuraavassa on luettelo istuntojen sisällöstä teemoittain. Seuraavassa SKAS:ssa pyritään esittelemään konferenssin suomalaisten osallistujien yksityiskohtaisempia raportteja istunnoista.

Urbanism -istunto käsitteli teemoja: Early forms of medieval towns; Urban planning and morphology; Urban fabric: spatial organisation, plots and urban buildings; Urban components and particular spaces; Case studies: transformations and evolutions; Town desertions.

Death and Burial -istunto käsitteli teemoja: Children; Religion; Pathology; Life and death; Site related studies; Burial practices; Archaeology and anthropology: site-related studies.

Exchange and trade -istunto käsitteli teemoja: Commodities; Artefactual indices of contact; The role of commerce; Trade and urban infrastructure; Means of exchange.

Religion and belief -istunto käsitteli teemoja: Monasteries; Ecclesiastical organisation, churches and synagogues; Beliefs.

Arts and symbolism -istunto käsitteli teemoja: Symbols in action; Aspects of style; Sacred and profane badges; The secular use of art.

Rural settlements -istunto käsitteli teemoja: Regional settlement studies; Case studies; Territorial organisation and central places; Settlement and rural infrastructure; Settlements and landscape.

Material culture: production and consumption -istunto käsitteli teemoja: Production: technology, production process, organisation, workshops and artisans (machines, organic materials); Production (ceramics, glass, metals); Patterning the use of material culture; Basic data-gathering (glass, ceramics); sekä lisäksi workshopit: The study of architectural ceramics ja Toys, games and passtime.

Travel technology and organization -istunto käsitteli teemoja: Other sources; Ships and ship-construction: technology and provenancing; Ship inventories; Waterways, transport and cargoes; Infrastructure: dams, sluices, markets and harbours.

Environment and subsistence -istunto käsitteli teemoja: Medieval and later environments; Plants, economy and diet; Food: archaeological, archaeobotanical and other evidence; Animals, economy and diet; Ecological evidence from structural remains.

Method and theory in historical archaeology -istunto käsitteli teemoja: The nature of medieval and later archaeology; Confronting objects, images and texts; Spatial analysis; Special case studies; Archaeometry; Building archaeology, conservation and public archaeology.

Military studies -istunto käsitteli teemoja: Castles and territories; The military arts, weaponry and artillery; Urban fortifications; The rural castle: typology, functions and hierarchy; Palaces.

Konferenssipäivien ohjelma oli tiukka, mutta kahvi- ja lounastauoilla sekä iltavastaanoitoilla oli mahdollisuus vaihtaa ajatuksia saman alan ihmisten kanssa. Suomalaisiakin oli tällä kertaa mukana kiitettävästi, toista kymmentä. Georg Haggrén, Markus Hiekkanen, Sirkka Mäki ja Åsa Ringbom pitivät myös esitelmät. Viisi vuotta sitten, Yorkissa pidetyssä ensimmäisessä konferenssissa oli mukana ilmeisesti vain yksi suomalainen.

Konferenssin loppukeskustelussa käsiteltiin ongelmia, joita osallistujat olivat havainneet. Varsin moni koki ongelmaksi karsinoivan teemajaottelun

ja mielenkiintoisten esitelmien päällekkäisyyden. Tällaista ei kuitenkaan voida suuressa konferenssissa välttää, kun paljon asiaa on puserrettu mahaan muutamiiin päiviin. Seuraavan konferenssin järjestäjille annettiin kuitenkin mietittäväksi toisaalta enemmän ongelmakeskeinen teemoittelu, esimerkiksi Formation of larger settlements, olipa asutus sitten rural tai urban -laatuja ja toisaalta että he koittaisivat tuoda yhteiselle keskusteluareenalle eri osa-alueiden tutkijoita: esimerkiksi rural, environmental ja artefacts -sektorit yhdistettynä samaan istuntoon.

Loppukeskustelussa kuulutettiin myös tarvetta siirtyä monitieteisyydestä (multidisciplinarity) poikkitieteellisyteen (interdisciplinarity). Tämä oli myös erään iltatilaisuuden ohjelman aihe: Interdisciplinarity and integration. Tilaisuudessa aiheesta alustivat luonnontieteen edustaja ja historian edustaja, tilaisuuden puheenjohtaja oli arkeologi, ja hän käytti myös puheenvuoron. Keskustelussa käsiteltiin ongelmaa, johon varmasti jokainen on törmännyt: mitä annettavaa luonnontieteillä, arkeologialla ja historialla on toisilleen ja pystyvätkö ne todelliseen yhteistyöhön, vai käyttävätkö ne vain toisten antamia tietoja omiin tarpeisiinsa? Todettiin, että arkeologit ovat kyllästyneet pelkkiin kasvijäännelututkimuksiin, ja että luonnontieteilijät haluaisivat, että arkeologit kertovat heille, mitä arkeologia haluaa tietää. Luonnontieteilijät syyttivät arkeologeja myös tiedon tuhoamisesta. Kaiken kaikkiaan todettiin, että erillisten tieteiden ajan pitäisi olla ohi: kaikki tarvitsevat toinen toistaan, ja että keskiajan ja uuden ajan arkeologia tutkivat ihmisen arkipäivään liittyen sellaisia osa-alueita, joita ei kirjallisten lähteiden perusteella koskaan voitaisi selvittää. Toisaalta todettiin myös, että kirjallisia lähteitä voidaan tarkastella uusista näkökulmista uuden arkeologisen tutkimuksen antamassa lisävalossa.

Konferenssijulkaisu on 11-osainen, konferenssin istuntojen teemoittelun mukaisesti, ja se valmistui konferenssin alkuun. Julkaisu on hankittu ainakin Museoviraston kirjastoon ja Aboa Vetus -museoon.

Bruggen keskiaikainen hansakaupunki loi konferenssille hienot puitteet. Paljolti turismista elävä kaupunki tarjosi miellyttävät ruokailu- ja illanviettomahdollisuudet. Hyvästä oheisohjelmasta kävi myös Oxbow Booksin paikalle järjestämä useamman sadan neliön kirjamyymälä, johon konferenssilaisten tiet kulkivat kerran toisensa jälkeen, vaikka kukkaro tuntui jo edellisten käyntien jälkeen vuoksi hyvin kevyeltä ja ohuelta.

Seuraavan kerran keskiajanarkeologit kaikkialta Euroopasta kokoontuvat yhteen Baselissa vuonna 2001, jolloin järjestetään seuraava Medieval Europe -konferenssi. Sitä odotellessa saanemme lukea seuraavasta SKAS:ta tarkempia raportteja tämän kertaisen konferenssin istuntojen sisällöstä.

Castella-symposiumi Virossa

Päivi Luppi

Castella maris Baltici IV - symposiumi pidettiin Virossa 10.-14.9.1997. Symposiumin aiheena oli "Methode und Kategorien in der Burgenforschung". Symposiumi oli omistettu professori Armin Tuulselle, sillä hänen syntymästään tulee tänä vuonna kuluneeksi 90 vuotta. Mukana meitä oli kolmisenkymmentä innokasta linnatutkijaa kymmenestä eri maasta.

Kuten edellisessä symposiumissa Puolassa oli sovittu, niin työskentelytappamme oli hieman muuttunut aikaisemmasta. Liikuimme enemmän maastossa ja istuimme vähemmän luentosaleissa. Matkareittimme alkoi Tallinnasta ja jatkui Narvan - Tarton - Viljandin - Lihulan - Kuressaaren - Haapsalun kautta takaisin Tallinnaan. Yhden seminaaripäivän vietimme Tarton Historiallisessa museossa, joka muuten sijaitsee raunioituneen tuomiokirkon kunnostetussa kuorissa. Punatiilisen katedraalin rakentaminen aloitettiin vuonna 1224. Se tuhoutui toisessa Liivinmaan sodassa vuonna 1624 ja on ollut rauniona siitä lähtien. Vain rakennuksen kuoriosaa entistettiin.

Matkallamme, joka kulki läpi keskiaikaisen Viron, tutustuimme niin piispanlinnoin kuin Saksalaisen ritarikunnankin linnoin, joihinkin keskiaikaisiin kirkkoihin ja muinaislinnoin. Kaiken kaikkiaan vaikutti siltä, että retkeläiset olivat kiinnostuneempia raunioista kuin pitkälle korjatuista ja rekonstruoiduista kohteista. Kohteet oli pyritty valitsemaan siten, että niihin liittyi useita avoimia kysymyksiä, jotka synnyttivätkin yleistä vilkasta keskustelua.

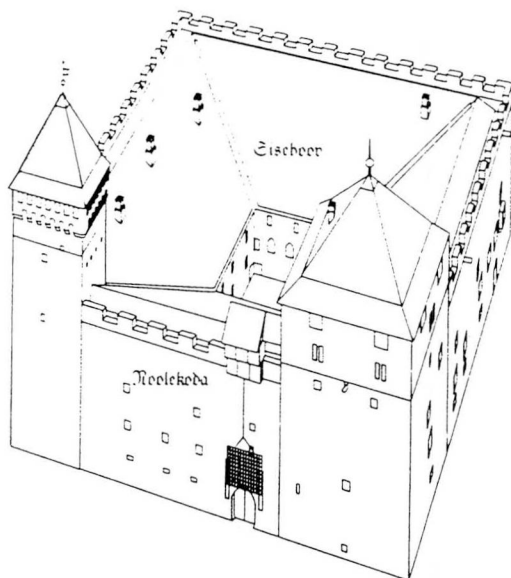
Ensimmäinen kohteemme oli Kiiun vasallilinna. Se kuuluu tornilintojen ryhmään, jotka olivat pienehköjä yksityisiä asuntolintoja. Linnan ensimmäisen kerroksen ampuma-aukkojen muodon perusteella se on ajoitettu aivan 1500-luvun alkuun. Ensimmäinen kerros toimi asuntona ja kolme ylempää kerrosta oli rakennettu puolustustarkoituksiin.

Suomenlahden rannalla, todella hienolla paikalla seisovat Toolsen linnan kiehtovat rauniot. Se on Saksalaisen ritarikunnan nykyisen Viron alueelle rakentama nuorin linna. Se rakennettiin 1470-luvulla mereltä tulevia hyökkäyksiä vastaan. Linna raunioitui jo Suuren Pohjan sodan melskeissä 1700-luvun alussa.

Yksi Pohjois-Viron tärkeimmistä linnoista on Narvan linna. Alunperin sen rakensivat tanskalaiset. Saksalaisen ritarikunnan vallattua Pohjois-Viron vuonna 1224 siitä tuli merkittävä rajalinna Venäjän valtaa vastaan. 1600-

luvulla Narva kuului Ruotsin itäisiin rajalinnoituksiin. Kukin isäntä laajensi ja vahvisti sitä vuorollaan ja siksi se nykyään onkin suuri ja vaikeasti hahmotettavissa oleva rakennuskompleksi. Venäläiset rakensivat Narvajoen itäranalle 1490-luvulla Ivangorodin linnoituksen. Sinne emme luonnollisestikaan päässeet, mutta nousimme Pikk Hermannin huipulle katselemaan "kahden maailman rajaa".

Viljandin kaupunki sijaitsee Sakalan maakunnassa Etelä-Virossa. Se pystyi pitämään pitkään puoliaan Saksalaista ritarikuntaa vastaan, ja valloitettiin vasta vuonna 1223. Strategisesti Viljandi sijaitsi keskeisten kulkuteiden risteyksessä, tiet niin Riikaan kuin Pihkovaankin kulkivat Viljandin kautta. Keskiaikaisen Viron mahtavin, nyt jo raunioitunut linna sijaitsi juuri täällä. Se on rakennettu korkealle mäelle ja sitä ympäröi kolme esilinnaa ja kolme vallihautaa. Esilinnajärjestelmä muistuttaa Etelä-Viron muinaislinnojen rakennuskaavaa ja saattaa olla, että ritarikuntalinnan paikalla on ollut muinaislinna.

Kuressaaren piispanlinna.

Matkamme jatkui Lihulan ja Haapsalun piispanlinnojen kautta Kuressaareen. Lihulan piispanlinnan rakentaminen aloitettiin vuonna 1238 ja alueesta kehittyi merkittävä uskonnollinen keskus; siellä oli keskiajalla kaksi

luostaria ja viisi kirkkoa. Piispanlinnan eteläpuolella sijainnut asutus on edelleen rakentamatonta aluetta, johon arkeologit ovat voineet pistää lapi-
onsa. Täällä meille näytettiin kuinka keskiaikainen katapultti toimii. Olimme
tietenkin riemuissamme ja niin näyttivät myös katapultin käyttäjät olevan.

Haapsalun piispanlinnan rakentaminen alkoi 1200-luvun puolivälissä ja
kaupunki sai kaupunkioikeudet vuonna 1279. Linnaa, kirkkoa ja kaupunkia
rakennettiin ja laajennettiin jatkuvasti aina vuonna 1688 tapahtuneeseen
tulipaloon saakka. Järjestelmälliset tutkimukset ja entistämistyöt niin lin-
nassa kuin kaupungissakin aloitettiin 1980-luvulla.

Saksalainen ritarikunta valloitti Saarenmaan vuonna 1227. Saarella on
lukuisia maalinnoja mm. Valjala ja Kaarma, joiden läheisyyteen on jo 1200-
luvulla rakennettu kirkot seurakuntalaisia ja pyhiinvaeltajia varten. Kures-
saaren piispanlinnan näkemistä odotin kovasti. Se oli pieni pettymys, sillä se
on restauroitu melko raskaalla kädellä. Siinä oli kuitenkin säilynyt Saksalai-
sen ritarikunnan konventtitalolle tyypilliset ulkoiset piirteet: neliömäinen
linnanpiha ja sitä ympäröivät siipirakennukset.

Tämän ja paljon muutakin mielenkiintoista näimme. Meillä oli aikaa kes-
kusteluihin ja jopa väittelyihin. Oli innostavaa havaita, että monet, jotka oli-
vat mukana jo ensimmäisessä symposiumissa Turussa, ovat jatkaneet tutki-
muksiaan ja tulleet uusiin, melko radikaaleihinkin tuloksiin. Viron historiasta
on säilynyt niin paljon keskiaikaista kirjallista ja aineellista materiaalia, että
ihan pyörryttää.

Tässä yhteydessä minulla on mahdollisuus kiittää sydämellisesti kaikkia
virolaisia kollegeitamme hienosta symposiumista. Käytännön järjestelyt
sujuivat hyvin, saimme riittävästi hyvää ruokaa ja juomaa, aurinko paistoi ja
välillä satoi, saunoimme, meidän ei tarvinnut kuunnella loputtomalta tuntu-
via virallisia puheita ja tunnelma oli lämmin.

Tapaamme seuraavan kerran vuonna 1999 Tanskassa ja toivottavasti
vuonna 2001 Liettuassa. Puolan symposiumin julkaisu Castella Maris Baltici
III ilmestyy pian vuodenvaihteen jälkeen.

Dies Medieuales 1998

Oletko kiinnostunut vuorovaikutuksen ja kommunikaation muodoista keskiajalla? Tai suomalaisesta ja kansainvälisestä keskiajantutkimuksesta yleensä? Tervetuloa viidenteen valtakunnalliseen ja tieteidenväliseen keskiajan tutkijakoukukseen. Yleisteemana on tällä kertaa kulttuurien vuorovaikutus ja erityisesti vuorovaikutuksen muodot, joiden tutkiminen mahdollistaa myös sisältöjen tulkitsemisen uudella tavalla. Teemaa lähestymme yleisluentojen sekä lyhyempien tutkimusesittelyjen ja kommenttien kautta.

Kutsumme nyt eri oppialoilta asiasta kiinnostuneita (opiskelijat, jatko-opiskelijat, tutkijat, ym.) esittelemään omaa tutkimustaan noin 15 minuutin alustuksissa. Esimerkiksi seuraavat väljät aihepiirit voisivat tulla kysymykseen pienryhmien määrittelyssä:

Kristikunta ja ulkopuolisuus

Itämeri ja Eurooppa

Materiaalinen ja henkinen kulttuuri

Kansankulttuurit - Korkeakulttuurit

Tai jos haluat asettaa kyseenalaiseksi vastaavia erotteluja eri oppialoilla, tai jos tutkit jotain aivan muuta: lähetä silti meille korkeintaan A4-liuskan pituinen tiivistelmä 31.12.1997 mennessä. Ehdotukset jaetaan aiheiden mukaan ryhmiin ja tarjonnan määrästä riippuu, työskentelemmekö rinnakkaisissa pienryhmissä ja mahtuvatko kaikki halukkaat mukaan. Koska pyrimme mahdollisuuksien mukaan tekemään DM 98:n pohjalta julkaisun, ehdotusten näkökulmien tuoreus ja haasteellisuus painaa mahdollisessa valintatilanteessa enemmän kuin aihe tai oppiaine.

Tiivistelmät pyydetään lähettämään osoitteeseen:

Dies Medieuales 1998 c/o Christian Krötzl

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

PL 607

33101 TAMPERE

Fax 03 215 6980

Perniö - kuninkaan ja kartanoiden pitäjä

Näyttely Aboa Vetus -museossa 17.9.1997-25.1.1998

Näyttely kertoo kuvin, sanoin ja arkeologisin löydöin sekä tavallisen talonpojan että kuninkaan ja hänen virkamiestensä elämästä keskiajan ja renessanssin Suomessa 1300-1500 -lukuilla. Tuon ajan maailmaan johdattavat Perniössä suoritettujen arkeologisten tutkimusten tulokset. Kyseessä on Suomen ensimmäinen näyttely, jossa esitellään arkeologisiin kaivauksiin pohjautuen keski- ja uuden ajan alun säätyläisten elämää maaseudulla.

Perniön yhteydet Turun linnaan ja sen hoviin olivat kuninkaantien ansiosta vilkkaat. Löydöistä päätellen myös kontaktit manner-Eurooppaan ovat olleet vilkkaat ja elämä on ollut oletettua yltäkylläisempää - ainakin joillekin. Näyttelyssä on esillä ainutlaatuista löytömateriaalia, muun muassa ensimmäinen Suomesta löydetty keskiaikainen kullattu hopeanappi ja tammenterhonuppinen pronssilusikka.

Näyttelyn on tuottanut Suomen keskiaikainen kartanolaitos (SUKKA) -projekti. Se on Helsingin yliopiston arkeologian, taidehistorian ja historian opiskelijoiden ja nuorten tutkijoiden vuonna 1992 aloittama hanke. Vuosina 1993-1995 projektilaiset tutkivat Perniössä kolmea eri kohdetta: Muntolanokan ja Vanhakartanon kuninkaankartanoita ja Melkkilän kartanoa. Tutkimukset käsittivät arkistotutkimuksia, erilaisia kartoituksia ja kohteiden arkeologisia kaivauksia.

Näyttely alkaa Kuninkaantien historialla ja kuninkaankartanolaitoksen esittelyllä. Kuninkaantie eli Suuri Rantatie kulki Perniön halki Viipurista Turun kautta Tukholmaan. Se oli keskiajalla ja uuden ajan alussa Suomen tärkein maantiereitti. Kuninkaankartanot olivat kruunun perustamia kartanoita, jotka toimivat voudin johdolla paikallisina hallintokeskuksina. Niiden loistoaikaa Ruotsin valtakunnassa olivat 1300-luku ja 1500-luvun loppupuoli.

Vanhin tutkituista kartanoista on Vanhakartano eli Pyhäjoen (Helgån) kuninkaankartano. Löytöaineisto ajoittuu 1300- ja 1400-lukujen vaihteeseen. Vanhakartanon kaivauksilla tehtiin muutama hyvin arvokas löytö. Nämä löydöt, hopeinen kullattu korunappi ja pronssinen lusikka ovat esillä näyttelyssä. Löydöt kertovat loisteliaasta elämästä, jota kartanossa on vietetty.

Laajimmin SUKKA-projekti tutki Näsen kuninkaankartanon paikkaa Muntolan-nokalla, jonka tutkimustulokset ja löytöaineisto muodostavat suurehkon osan näyttelystä. Muntolannokalla oli kuninkaankartano vuosina 1556-1642. 1600-luvun lopulla paikka autioitui. Kartanossa vierailivat muun muassa Juhana Herttua ja kuningas Kustaa II Aadolf. Myös kuuluisa kivenhakkaaja Antonius Timmermann toimi 1500-luvulla jonkin aikaa Näsessä. Kartano oli varakas, ja se näkyy myös 1500- ja 1600-luvuille ajoittuvasta löytöaineistosta. Kartanon vieressä pidettiin markkinoita 1600-luvulla. SUKKA-projekti tutki myös markkina-aluetta, jolta löytyi muun muassa runsaasti liitupiippujen osia.

Kuninkaankartanoiden lisäksi projekti tutki Melkkilän aateliskartanoa. Kirjalliset tiedot kartanosta ulottuvat 1400-luvun alkuun asti. Kaivauksissa ei niin vanhoja kerroksia kuitenkaan löytynyt, vanhimmat löydöt ajoittuvat 1600-1700 -luvuille. Tärkein saavutus Melkkilän tutkimuksissa oli 1500-luvun lopussa rakennetun kivilinnan paikallistaminen ja kartoittaminen. Kivilinnan on uskottu hävinneen, mutta tutkimuksissa paljastui, että osa sen kellareista on nykyisen 1700-luvun lopulla rakennetun päärakennuksen kellareina. Kivilinnassa on ollut muun muassa maalauskoriste-luja; kaivauksissa löytyi nimittäin suuri määrä kalkkimaalausten paloja. Kivilinnan oven päällä ollut vaakunakivi on säilynyt, ja se on esillä näyttelyssä.

Opi viroa!

Tutkiminen ei ole mahdollista ilman suurten maailmankielten ja pohjoismaisten naapurien kielten tuntemusta. Historiallisen ajan arkeologian harastajille on myös viroa kielen ymmärtäminen nyttemmin välttämätön. Alan kirjallisuutta on nimittäin ruvennut ilmestymään roppakaupalla.

Viron kansallismuseo eli Eesti Ajaloomuuseum on tänä vuonna perustanut aikakauskirjan nimeltä *Tõid ajaloo alalt*. Siinä Mati Mandel julkaisee Saarenmaalta löydetyn varhaiskeskiaikaisen miekan. Jaak Mäll kirjoittaa museon kokoelmissa olevasta rautaisesta kypärästä, joka ilmeisesti on lajissaan ainutlaatuisen yksilö 1200-luvulta. Heikki Pauts puolestaan esittelee erästä hevosenkenkäsoljen tyyppiä, joka oli käytössä Virossa keskiajan loppuun saakka.

Haapsalun museon uuden vuosikirjan nimi on *Läänemaa Muuseumi Toimetised*. Tässä ensimmäisessä niteessä kirjoittavat vanhat tuttavamme Mati Mandel, Anton Pärn ja Kaur Alttoa Haapsalun piispanlinnaan liittyvistä asioista. Lisäksi Ivar Leimus kertoo Haapsalusta löydetystä 1200-luvun hopea-aarteesta, josta osia 1800-luvulla joutui British Museumin haltuun.

Tarton arkeologit herättivät vuonna 1995 henkiin sodan aikana nukahtaneen raporttisarjan *Tartu Ülikooli Archeoloogia Kabineti Toimetised*, jonka toimittajana toimii Heiki Valk. Tänä vuonna on ilmestynyt vihko nro 9 otsikolla *Archeoloogilisi Uurimisi*. Siinä Andres Tvauri julkaisee kirjoituksen Viron uhrikivistä, joka perustuu hänen Helsingissä esittämään pro gradu -tutkimukseen. Ken Kalling ja Udo Tiirmaa esittävät tutkimustuloksia Tarton Johanneksenkirkon lattian alla olevista haudoista. Tämän lisäksi niteeseen sisältyy muutama pienempi artikkeli keskiajan arkeologian alalta.

Tarton Toimetised 8 ja 9 ovat saatavana esimerkiksi seuramme Hämeenlinnaseminaarin yhteydessä hintaan 40 mk/nide.

K.D.

Norm og praksis

Bryggens Museum ja Mellomalderforum järjestävät 12.-13.12.1997 poikkitieteellisen keskiaika-seminaarin otsikolla *Norm og praksis i mellomaldersamfunnet*. Seminaari pidetään Bryggenin museolla. Lisätietoja seminaarista saa osoitteesta Bryggens Museum, Dreggsallm. 3, Postboks 4052, 5023 Bergen. Seminaarimaksu on 300 NOK ja seminaariin tulee ilmoittautua 20.11. mennessä.

H.A.

Tutkijajäsen No 1

Virolainen rakennustutkija Kaur Alttoa on kutsuttu Suomen keskiajan arkeologian seuran ensimmäiseksi tutkijajäseneksi.

H.A.

Kunnas lahjoittaa

Kirjailija Mauri Kunnaksen uuden kuvakirjan tuotto lahjoitetaan Tyrvään Pyhän Olavin kirkon jälleenrakennustyöhön. *Koiramäen joulu-kirkko* -niminen teos on kunniansoitus syyskuussa palaneelle keskiaikaiselle kirkolle.

Syntyperäisenä vammalalaisena Mauri Kunnas oli kiintynyt Pyhän Olavin kirkkoon jo lapsena. Kirkko on tullut tutuksi myös Kunnaksen lukijakunnalle hänen Suomen historiasta kertovista Koirämäki-kirjoistaan.

Kirja ilmestyy joulukuun alussa ja sen painos on 25 000 kappaletta. Kirjan kuluttajahinta on 40 markkaa. Jokaisesta myydystä kappaleesta lahjoitetaan 20 markkaa Tyrvään Pyhän Olavin kirkon jälleenrakentamistilille. Keräystavoite on 500 000 markkaa.

H.A.

Toimittajaa haetaan

Jäsenlehden nykyinen toimittaja joutuu opiskelukiireiden takia jättämään tehtävänsä tämän vuoden aikana. Seuraajaksi haetaan toimittamisesta kiinnostunutta henkilöä tai useamman henkilön toimituskuntaa. Ehdotuksia voi antaa nykyiselle toimittajalle tai seuran johtokunnan jäsenille.

H.A.

Seuraava jäsenlehti

ilmestyy 23.02.1998.
Siihen tarkoitettu aineisto
tulee toimittaa
seuran osoitteeseen
viimeistään kolme viikkoa
ennen julkaisupäivää!

Suomen keskiajan arkeologian seura - Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry:n tarkoituksena on edistää keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimusta ja korkeakouluopetusta. Yhdistys järjestää seminaareja ja esitelmätilaisuuksia sekä harjoittaa julkaisutoimintaa.

Puheenjohtaja : Knut Drake
(02) 2620 195

Sihteeri : Minna Sartes
(02) 2500 552
minna.sartes@pp.kolumbus.fi

Rahastonhoitaja : Leila Airikka-Drake
(02) 2352 555

Sisällys

<i>Knut Drake, In Memoriam - Suomen kirkot?</i>	1
<i>Marita Kykyri, Kulttuurikerroksia tutkimaan</i>	2
<i>Mervi Suhonen & Juha-Matti Vuorinen,</i> <i>Bonden Paavo Raision Mullissa</i>	8
<i>Hannu-Matti Wahl,</i> <i>Torppa historiallisen arkeologian aineistona</i>	14
<i>Historiallisen ajan arkeologia tänään</i>	19
<i>Minna Sartes, Medieval Europe 1997</i>	20
<i>Päivi Luppi, Castella-symposiumi Virossa</i>	24
<i>Dies Medievals 1998</i>	27
<i>Perniö - kuninkaan ja kartanoiden pitäjä</i>	28
<i>Opi viroa!</i>	30
<i>Norm og praksis</i>	31
<i>Tutkijajäsen No 1</i>	31
<i>Kunnas lahjoittaa</i>	31
<i>Toimittajaa haetaan</i>	32
